

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

7

Kurucusu:

Hakkı Dursun YILDIZ

Âmil ÇELEBİOĞLU Armağanı

İstanbul, 1993

DAMAT İBRAHİM PAŞA'NIN İSTANBUL'DA YAPTIRDIĞI

ÇEŞMELERİN VE SEBİLLERİN KİTABELERİ

GÜNAY KUT* - HATİCE AYNUR**

Lâle devrine (1130-1143/1718-1730) Sultan III. Ahmed'le birlikte damgasını vuran Damat İbrahim Paşa (1073?-1143/1662?-1730), Nişde sancağının Ürgüp kazasına bağlı Muşkara "Nevşehir" köyünde doğmuştur.¹ Damat İbrahim Paşa, zevk, safaya düşkünlüğü ve müsrifliği ile tanınmakla birlikte Osmanlı devleti tarihinde yaptığı yenilikler -batılılaşmaya ilk adım atan vezir olması, kültür ve imar faaliyetlerini desteklemesi bakımından önemli bir kişidir. Bilindiği üzere ilk Türk matbaası onun desteği ile Müteferrika tarafından kurulmuştur (1139/1727). Bina ettirdiği eserlerin çeşitliliği ve sayısının tam bir dökümü şimdilik elimizde olmakla birlikte Osmanlı sadrazamları arasında en çok eser bırakan vezirlerden biridir diyebiliriz. Nevşehir'de, İzmir'de özellikle de İstanbul'da, han, hamam, saray, köşk, mektep, çeşme, sebil gibi birçok bina inşa ettirmiştir. İstanbul'da halen mevcut olan ve kayıtlarda geçen eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Eşi Fatma Sultan'la birlikte Şehzadebaşı'nda bir darülhadis, mescit, kütüphane, çeşme, şadırvan ve sebilden oluşan bir külliye; Acımusluk sokağında darülhadis, mescit ve hamam; Yenipostahane'nin arkasında muallimhane, çeşme ve sebil²; Eski odalar önünde ve Fatih

* Prof. Dr., Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi.

** Araş. Gör., Boğaziçi Üniversitesi.

¹ Damad İbrahim Paşa için bkz.: Münir M. Aktepe, *Patrona İsyanı 1730* (İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1958), 45-60; Münir M. Aktepe, "Nevşehirli Damad İbrahim Paşa," *İslam Ansiklopedisi* c.9 (İstanbul: MEB, 1979): 234-238; "Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'ya Aid İki Vakfiye," *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, c.XI, sayı 15 (1960): 149-160; Münir M. Aktepe, "Damad İbrahim Paşa Evkafına Dair Vesikalar," *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, c.XIII, sayı 17-18(1963):17-26.

² Semavi Eyice, "İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihî Eserler," *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı 10-11 (1979-1980 [bas.1981]):194-238.

Sarıgüzel'de birer çeşme; Çuhacılar hanı; Eyüp ve Kâğıthane'de çeşmeler ve bir cami; Tophane'de su sarnıcı; Salıpazarı ve Beşiktaş'ta köşk ve sahil-saray türünde binalar; Ortaköy, Kuruçeşme, Kanlıca, Çubuklu ve Üsküdar civarında çeşmeler.³

Bu makalede, Damat İbrahim Paşa'nın İstanbul'da yaptırdığı çeşme ve sebillerin tarih kitabeleri üzerinde duralacaktır. Ne yazık ki elde çeşme ve sebillerin tam bir dökümü olmadığı için önce **İstanbul Çeşmeleri**⁴ne göre halen var olanları tespit edilerek, **Mecmûa-i Tevârih**⁵, **Mirât-ı İstanbul**⁶, **Âbideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi**⁷, **Şâkir**⁸ (-1155/1742), **Rahmî**⁹ (-1165/1752), **Nedîm**¹⁰ (-1143/1730) **Vehbî**¹¹ (-1149/1736-37), **Neylî**¹² (-1161/1748), **Âsım**¹³ (1096-1173/1684-1760), **Tâib**¹⁴ (-1126/1714) ve **Râşid**¹⁵ (-1148/1735) divanlarıyla -mevcut olan çeşmelerde ve basılı kaynaklardaki çeşme kitabelerinde en çok bu şairlere ait manzume

³ Aktepe, a.g.m.,150.

⁴ İbrahim Hilmi Tanışık, **İstanbul Çeşmeleri**. 2c. (İstanbul: Maarif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü, 1943-1945)

⁵ Hâfiz Hüseyin Ayvansarâyî, **Mecmûa-i Tevârih**. hazl. Fahri Ç. Derin ve Vahid Çabuk (İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1985)

⁶ Mehmed Râif, **Mir'ât-ı İstanbul I** (İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekası, 1314/1896-97)

⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, **Âbideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi**. 2c. (İstanbul:Türkiye Yeşilay Cemiyeti, 1976)

⁸ Şâkir, **Divan-ı Şâkir** (Süleymaniye Kütüphanesi-Hamidiye 1096; Beyazıt Devlet Kütüphanesi 5788; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 1238 ve 2792)

⁹ Rahmî, **Divan-ı Rahmî** (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 523 ve 2007; Süleymaniye Kütüphanesi-Yahya Tevfik 299)

¹⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, haz. **Nedîm Divanı**. 2.bs. (İstanbul: İnkilap ve Aka Kitabevleri, 1972)

¹¹ Seyyid Vehbî, **Divan-ı Vehbî** (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 1607; Süleymaniye Kütüphanesi- Lala İsmail 500)

¹² Neylî, **Divan-ı Neylî** (Süleymaniye Kütüphanesi-Hamidiye 1123; Esad 2710)

¹³ Asım, **Divan-ı Asım** (Süleymaniye Kütüphanesi- Hafid Efendi 351; Esad Efendi 2661 ve Şazeli Tekkesi 113)

¹⁴ Salih Sadavî, "Osmanzâde Tâ'ib Ahmed, Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği," (Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, 1987)

¹⁵ Râşid, **Divân-ı Râşid** (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 414)

bulduğundan onların divanlarının taranması tercih edilmiştir- bir **Mecmua**¹⁶ taranmış ve sonra hâlen mevcut olan çeşmelere bizzat gidilmiştir. Paşa'nın Nevşehir'de yaptırdığı çeşmelere¹⁷ de devrin şairleri tarafından tarih manzumesi yazıldığından, divanlarda İstanbul'daki bir çeşmenin tarih manzumesi olduğu belirtilenler dikkate alınmıştır.

Türk toplum hayatında ve mimarisinde önemli bir yer tutan çeşme ve sebiller su içme ve temizlenme gereksinmesi için çoğunlukla hayır amacıyla devrin önemli kişileri tarafından yaptırılmıştır. Yapıldığı devrin mimarî özelliklerini taşıyan çeşmeler, Lâle devrinde rumî desenlerle, lâle, diğer çiçekler ve çiçek demetleriyle süslenmelerinin yanı sıra daha büyük ve görkemli olarak yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca kitabelerde dikkati çeken bir özellik de hepsinin talik yazı ile yazılmış olmalarıdır.

Ebced hesabıyla tarih düşürme, edebiyatımızda XV. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmış, başlangıçta tek kelime veya terkiplerden oluşurken sonraları mısra ve beyit şeklini almış, özellikle XVIII. ve XIX. yüzyılda en başarılı örnekleri görülmüştür.¹⁸ Tarih manzumeleri genellikle cülus, doğum, ölüm, düğün, savaş, barış, atama, azl, çeşme, sebil, cami, han, hamam, saray, köşk yapımı gibi devrin önemli olayları için söylenmiştir. Önceki yüzyıllarda yapılan çeşmelere oranla XVIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren yapılan çeşmelerin çoğunda tarih manzumeleri bulunmakta ve genellikle de devrin önemli şairleri tarafından yazılmaktadır. Damat İbrahim Paşa çeşme ve sebillerine Şâkir, Rahmî, Seyyid Vehbî, Nedîm, Tâ'ib, Esad, Râşid, Reşîd, Feyzî, Musîb, Fâiz, Şeyhî, Neylî tarafından tarih manzumeleri yazılmıştır.¹⁹

¹⁶ **Mecmua**. (Süleymaniye Kütüphanesi- Halet Efendi 763)

¹⁷ Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'de yaptırdığı çeşmeler ve diğer eserleri için bkz.: Ahmed Refik, "Damad İbrahim Paşa Zamanında Ürgüb ve Nevşehir," **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, yıl 14, sayı 80 (1340/ 1921-1922):156-185; Semavi Eyice, "Rum Harfleri ile Türkçe (Karamanlıca) Bir Nevşehir Sahnâmesi Yıllığı," **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Fındıkoğlu Armağanı** (İstanbul: İ.Ü. İktisat Fak., 1977): 77-102.

¹⁸ Ebcedle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Yakıt, **Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme** (İstanbul: Ötüken, 1992)

¹⁹ Ahmed Refik, a.g.m., 172'de yaptırılan eserlere tarih manzumesi yazılması için

Kaynaklara göre şimdilik tesbit edebildiğimiz toplam çeşme ve sebil sayısı (tamir ettirdiği 3 çeşme dahil olmak üzere) 23 olup, bunların 7'si sebil, 16'sı çeşmedir. Hâlen mevcut olan ise 6'sı çeşme 1'i sebil olmak üzere 7 tanedir. Ancak bir çeşme veya sebil için birden fazla şair tarafından tarih manzumesi yazıldığı ve bunlardan genellikle en çok beğenilenden bir tanesi kitabe olarak kullanıldığı için kaynaklarda tesbit edilen manzumelerden bazıları aynı çeşme veya sebil için olabilir. Bu eserler bugün mevcut olmadığı ve elimizdeki bilgiler şimdilik yetersiz kaldığından 23 adet çeşme ve sebil sayısı kesin değildir. Ayrıca devrin tüm şairlerinin divanları ile mecmualar tarandığında da toplam çeşme ve sebil sayısı değişebilir. Mevcut 1'i sebil 6'sı çeşme 7 eserden sadece Çubuklu'da bulunan çeşme akar durumda ve sağlamdır. Diğerleri ne yazık ki çok kötü durumda olup; üzerlerine afişler asılmakta, ilan yazılmakta veya önlerine çöp bırakılmaktadır. Tarih manzumelerinin tesbitinde; varsa çeşmenin üzerindeki kitabe, yoksa divanlardaki manzume esas alınmış, çeşme kitabesinin olduğu durumlarda divanlarda ve diğer kaynaklarda rastlanan farklılıklar verilmemiştir. Önce hâlen var olan çeşmeler, ardından kaynaklarda gösterilenler kronolojik olarak sıralanmıştır. Ayrıca mevcut olan 6 çeşme ve 1 sebilin bugünkü durumlarını gösterir fotoğraflar ile Şehzadebaşı'ndaki sebilin 19. yüzyıldaki durumunu gösterir bir gravür de bu yazının sonuna örnek olarak eklenmiştir.

ÇEŞME, SEBİL VE KİTABELERİ

a) Mevcut Olanlar:

1) Bu çeşme Fatih'te, İskenderpaşa Mahallesi'nde Ahmediye Camii'nin karşısındadır. Sultan Süleyman zamanında yapılmış, Damat İbrahim Paşa tarafından tamir edilmiştir. Kitabesi kırık olduğundan kimin yazdığı ve ne zaman tamir edildiği bilinmemektedir.²⁰ Dört yüzlü olan çeşmenin iki yüzünde üçer mısralık kitabe bulunmakta ancak diğer iki yüzde yazılı olduğu tahmin edilen tarih beyti ve diğer mısralar yoktur.

Istanbul'da şairler arasında müsabaka açıldığını yazmaktadır.

²⁰ Tanışık, a.g.e., I, 38.

Şâkir Divanı'nda yapılan tarama sırasında aşağıda görüleceği üzere kitabenin tamamı bulunmuş, ve böylece çeşmenin 1132/1719-20 yılında tamir edildiği ve tamirine Şâkir'in tarih manzumesi yazdığı anlaşılmaktadır. Çeşmenin üzerinde görülen ilk 6 beyit ve divandan tamamlanan diğer beyitlerle kitabe:

Târîh-i ta'mûr-kerden-i çeşme-i Sultân Süleymân der-derûn-ı Oṭahâ-yı Cedîd Yeniçeriyân-i dergâh-ı 'âlî²¹

Cenâb-ı zıll-ı Hâk Sultân Aḥmed Hân-ı Gâzi kim²²
 Odur şimdi serîr-i saltanatda ḥusrev-i yektâ
 O ḥâḳân-ı kerîmü's-şânın ecdâd-ı 'izâmından
 'Azîmü'l-menḳıbe Sultân Süleymân Hân-ı 'adl-ârâ
 Ğuzât-ı dîni reyyân-ı zülâl-ı luṭf edip gerçi
 Binâ kılmışdı bunda çeşmesâr-ı bî-bedel ammâ
 Velîkin zîb ü zîverden olup 'ârî vü âzâde
 Nazarda sâde-rû bir ḥüb-ı sengîn-dil idi gûyâ
 Süleymân-ı zamânın âşaf u dâmâd-ı zî-şânı
 Vezîr-i a'zam İbrâhîm Pâşâ-yı kerem-pîrâ
 Görünce fırḳa-i Bektaşiyânın cümle ebvâbın
 Müzeyyen olduğun envâ'-ı ârâyişle ser-tâ-pâ
 Rızâ göstermeyip ṭab'-ı kerem-mu'tâd-ı pür-cüdü
 Hemân tecdîd ü ta'mîrine emrin eyledi icrâ
 Zer ü sîmîn aḳıtdı şu yerine fî sebîlillâh
 Zülâl-ı bîrr ü iḥsân-ile kıldı 'âlemi irvâ
 İlâhî rahmeti efzûn olup Sultân Süleymân'ın
 Ola şevketle Sultân Aḥmed-i 'âdil serîr-ârâ

²¹ Şâkir, a.g.e., TY 2792 y.74b ve 1238 y.85b-86a.

²² Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

Şehenşâh-ı cihân-ile vezîr-i a'zamı yâ Rab
Muķim it burc-ı devletde hemîşe mihr ü meh-âsâ

İki târih edip güncide bir beyt-i dil-âvîze
Bu üslûb üzre kilc-i tab'-ı pâkim eyledi imlâ

İden ihyâ yeñiden çeşmesin Sulţân Süleymân'ın
Mü'eyyed âşaf İbrâhîm Pâşâ'dır için şîhâ
1132/1719-1720²³

ایدن احیا یکیدن چشمه سن سلطان سلیمانک
مؤید آصف ابراهیم پاشادر ایچک صحا

2) Şehzadebaşı'nda yer alan Damat İbrahim Paşa külliyesinde hem bir çeşme hem de bir sebil bulunmaktadır²⁴. Türk klasik mimarî üslubunda yapılan bu eserlerden çeşmenin üst kısmında bulunan kitabe Râşid, alt kısmında bulunan ise Tâ'ib tarafından yazılmıştır.

Râşid'in kitabesi:

Târîh-i çeşme-i İbrâhîm Pâşâ der-civâr-ı Câmî'-i Şehzâde ²⁵.

Hidiv-i heft kişver ya'nî Aḥmed Ḥân-ı Ğâzi kim²⁶
Mü'eyyedür umûr-ı saltanatda şavb-ı Mevlâdan

Ḥuşûşâ şadr-ı a'zam ideli dâmâd-ı zî-şânîñ
Bulup râḫat cihân aldı du'â a'lâ vü ednâdan

O düstûr-ı güzini vaşfa ḫâcet yok hüveydâdır
Ḥalâş u şıdķı bu mevķi'de işbu 'aynı icrâdan

²³ Şakir iki tarih düşürdüğünü belirtmiş; fakat tarih beytinin son mısramın sayısal değeri 1132 olup birinci mısraı maalesef 1132 yılını tutmamaktadır.

²⁴ Tanışık, a.g.e., I, 328.

²⁵ Râşid, a.g.e., TY 414 y.69b.

²⁶ Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

Zebân-ı lülesi der teşneye târih için Râşid
 Şu iç bu çeşme-i Dâmâd İbrâhîm Pâşâ'dan
 1132/1719-1720
 Ketebehu Veliyüddin gufire leh

زبان لوله سی دیر تشنه په تاریخ ایچون راشد
 صو ایچ بو چشمهء داماد ابراهیم پاشادان

Tâ'ib'in kitabesi:

Şehinşâh-ı mekârim-pîşe Aḥmed Ḥân-ı Ğâzi'nin²⁷
 Vezîr-i a'zam-ı dâmâd-ı 'âlî-ḳadr-i zî-şânı
 Ebû'l-ḥayr-ı nizâm-ı 'âlem İbrâhîm Pâşâ'nın
 Reh-i Ḥaḳda revân oldı zülâl-i feyz-i iḥsânı
 Güzel buldu şuyın mecrâ-yı yümni mekrûmet ḥaḳḳâ
 Olunca böyle olsun âdeme tevfiḳ-i Rabbânî
 Ḳuru bir nâmı ḳaldı dilde ancak çeşme-i Hızr'ın
 Ki icrâ eyledi bu çeşme ḥükm-i âb-ı ḥayvânı
 Sebîli ḥod bakılsa bir içim şudur leṭâfetde
 Şafâda selsebîl-i bâğ-ı cennet dinse erzânî
 Hemîşe zât-ı pâki mevrîd-i ḥayr-ı ḥisân olsun
 Ola peyveste yârı luṭf-ı Bârî 'avn-ı Yezdânî
 Du'âsın şu gibî ezberleyip bu beyt ile herkes
 Desinler Tâ'ibâ târiḫini gördükçe 'aṣṣânı
 Zülâl-i birr ü iḥsânından İbrâhîm Pâşâ'nın 1132/1719-1720
 İçip şâd eyleñ ervâḫ-ı 'iṭâş-ı ehl-i imânı 1132/1719-1720

زلال بر واحساندن ابراهیم پاشانک
 ایچوب شاد ایلک ارواح عطاش اهل ایمانی

²⁷ Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

Sebil'in beş yüzünde, üstte Seyyid Vehbî'nin altta Reşîd'in olmak üzere toplam 10 beyitlik iki tarih kitabesi bulunmaktadır.

Vehbî'nin kitabesi:

Ḥazret-i Sultân Aḥmed Ḥân-ı Ğâzî kim anıñ²⁸

Âb-ı rûy-ı salṭanatdır zât-ı pāk-i ekremi

Bâ-ḥuşûş oldu muvaffaq böyle bir düstûra kim

Hem emînü'l-mülki hem dâmâdıdır hem maḥremi

İşte târiḥ-i selef var-ise görmüş söylesin

Böyle şâhinşâh-ı efḥam böyle şadr-ı a'zamı

Ḥüsn-i niyyet göre âşâra muvaffaq eyledi

Diñle Vehbî bu iki târiḥ-i bî-pîş ü kemi

Kıldı reyyân cüd-ı İbrâhîm Pâşâ 'âlemi

Fî-sebilillâh açtıdı dehre mâ'-ı zemzemi

1132/1719-1720

قيلدي ريان جود ابراهيم پاشا عالمي
في سبيل الله اتدي دهره ما زمزمي

Reşîd'in kitabesi:

Vezîr-i a'zam-ı Ḥân Aḥmed-i Ğâzî ki devrinde²⁹

Muşaffâdır küdüretten gönüller âb-ı nâb-âsâ

Ne öyle pâdişeh geldi selefde taḥt-ı şâhiye

Ne bir şâh-ı cihân buldu o güne âşaf-ı dâñâ

Du'â-yı ḥalkı isticlâb için ol şâh-ı devrâna

Geleden şadra etdi 'âlemi ḥayrât ile iḥyâ

²⁸ Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

²⁹ Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

Cihânı etdiler 'adliyle âbâd eylesin memdûd
Şeh-i devrân ile şadr-ı güzîniñ devletin Mevlâ

Reşîdâ müjde edip teşnegâna söyle târihin
Sebil-i 'ayn-ı İbrahîm Pâşâ'dır içîn şihhâ

1132/1719-1720

رشيدا مزده ايدب تشنگانه سويله تاريخين
سبيل عين ابراهيم پاشادر ايچك صحا

3) Boğaziçi'nde Çubuklu Camii'nin yanında olan bu çeşme İstanbul'da şu anda mevcut olan Damat İbrahim Paşa çeşmeleri içinde suyu akan ve kitabesi boyanmamış tek çeşmedir³⁰. Sağ taraftaki mermer sütun üzerinde Feyzî, ortada ve soldaki mermer sütunda Seyyid Vehbî tarafından yazılmış kitabeler vardır:

Sağdaki kitabe:

Der-i baħr-i hilâfet Hâzret-i Hân Aħmed-i şâliş³¹
Şehinşâh-ı 'adâlet-pîşe yektâ zıll-ı Mevlâdır

Bi-ħamdillâh zamân-ı devletinde 'ahd-i 'adlinde
Cihân her vech-ile reşk-âver-i firdevs-i a'lâdır

Huşûşâ âşaf u dâmâdı İbrahîm Pâşâ'nıñ
Vücûd-ı pâki dâ'im maşdar-ı âşâr-ı 'uzmâdır

Yapıp bir çeşmesârı kıldı icrâ âb-ı iħsânın
Ki bir kıatresi sermâye-i şadr-ı kân u deryâdır

Çubuklu'nun çemenzâr-ı laţifinde bu nev-çeşme
Çubuklu sebz-reng aţlasda güyâ şekl-i tamgâdır

Bakıp 'atşâna Feyzî 'âfiyet birle dedi târih
Gel iç mâ zemzem olsun cûd-ı İbrahîm Pâşâ'dır

1133/1720-1721³²

³⁰ Tanışık, a.g.e., II, 304; Mehmed Râif, a.g.e., 229.

³¹ Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

³² Tarih tamiyelidir. Tarih mısraının sayısal değeri 1132 olup, birinci mısradaki birle

بقوب عطشانه فيضى عافيت برله ديدى تاريخ
كل ايج ما زمزم اولسون جود ابراهيم باشادر

*Ortadaki kitabe*³³ :

Ḥidiv-i Cem-ḥaşem Sultân Aḥmed Ḥân-ı Gâzi kim³⁴
Nazîri gelmedi dehre mülük-ı kişver-ârâda

Vezîr-i a'zam-ı şadrü'ş-şudûr-ı 'umdetü'l-mülkü
Mükerrem şîhr-ı ḥâşî maḥremi şüretde ma'nâda

Kerem-kâr olmadıksa çok kerim-i kâmurân gördük
'Adilin görmedik zâhirde düşde mâlihulyâda

Ḥarâb-âbâd-ı kevni himmetiyle eyledi ma'mûr
Niçe âşâr yapıdı her müferraḥ cây-ı zibâda

Olup gūyâ vezîri kıt'a bir mecmû'a bu mevķi'
Nazîr oldu bu müfred şâh-beyt-i ḥusrev-âbâda

Ziyâde bir güzel târiḥ taḥrîr eyle ey Vehbî
Şuyun buldu Çubuklu devr-i İbrahim Pâşâ'da
1133/1720-21³⁵

زياده بر كوزل تاريخ تحرير ايله اي وهبى
صوين بولدى چيقللى دور ابراهيم باشاده

kelimesindeki **bir** sayısı 1132'ye eklenerek 1133 tarihi bulunur.

³³ Vehbî, a.g.e., TY 1607 y.224a-b; Lala İsmail 500 y.111b.

³⁴ Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

³⁵ Tarih tamiyelidir. Tarih mısraının sayısal değeri 1134 olup, birinci mısradaki geçen **ziyâde bir** ibaresinden anlaşıldığı üzere bir sayısı 1134'ten çıkarılarak 1133 tarihi bulunur.

*Soldaki kitabe:*³⁶

Serir-ârâ-yı şevket Hâzret-i Hân Aḥmed-i Gâzî³⁷
Ki gâlib ḥaşmet ü dârâtı İskender'le Dârâ'dan

O ḥâkân-ı Ferîdün-saṭvetiñ şadr-ı kerem-kârı
Ki âbâd olmadık yer ḳalmadı 'ahdinde dünyâdan

Ḥuşûşâ bu maḥall-i dil-küşâyı eyleyip ma'mûr
Nümüdâr-ı behişt etdi bu âb-ı kişver-âsâdan

Çubuḳlu ravzasın görseydi şimdi Hâfız-ı Şîrâz
Geçerdi vaşf-ı Rükñ-âbâd u Gül-geşt-i Muşallâ'dan

O şâhinsâh-ı zî-şânıñ o şadr-ı kâm-baḥşânıñ
Devâm-ı devletidir hep du'âmız Ḥaḳ te'âlâdan

Bu dil-cû çeşmeniñ Şeyḫi dedi târiḫin ey Vehbî
Şafâyile şu iç gel 'ayn-ı İbrâhîm Paşâ'dan

1133/1720-1721

بو دلجو چشمه نك شىخى ديدى تاريخن اي وهبى
صفايله صو ايج كل عين ابراهيم پاشادن

4) Bu çeşme Ortaköy Camii önündeki meydandadır.³⁸

³⁶ Bu kitabenin metni Vehbî, a.g.e., TY 1607 y.224a'da bulunmaktadır. Muhtemelen bu manzumeyi Vehbî yazmış ve sadece tarih mısraını Şeyhî söylemiştir. Maalesef Şeyhî'nin divanı şimdilik bulunamadığı için bu tarih kontrol edilememiştir. Tanışık, a.g.e.,II,306'da bu kitabeyi Şeyhî'nin yazdığını belirtmekte ve Şeyhî hakkında bilgi vermektedir.

³⁷ Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

³⁸ Tanışık, a.g.e., II,52-53; Mehmed Râif, a.g.e., 289-290; Şâkir, a.g.e., TY 1238 y.91b-92a.

Hazret-i Sultān Aḥmed Ḥān-ı şāhib-ma' delet³⁹
Kim odur zib-i serir-i salṭanat zıll-ı Ḥudā

Bir şehinşāh-ı mu'azzamdır ki ābād eyledi
Milket-i islāmı 'adl u dād ile ser-tā-be-pā

Maḥrem-i ḥāşı Nizāmü'l-mülkü şadr-ı a'zamı
Ya'nı İbrāhım Pāşā-yı 'ināyet-intimā

Şehriyār-ı 'āleme celb-i du'ā-yı ḥayr için
Niçe ḥayrāt eyledi ol menba'-ı rüşt ü zekā

Duḥter-i şa'd-aḥter-i 'işmet-semiri gördü kim
Vālid-i zī-şānı bī-ḥad çeşmesār eyler binā

Ol daḥi bir çeşme bünyādına niyyet eyledi
Sırr-ı vālidden alınca feyz ü elṭāf u 'aḫā

Şevher-i sāmi-mekānı ketḥudā-yı āşafı
Ya'nı hem-nām-ı Meḥammed şıhr-ı şadr-ı pür-seḫā

Eyleyip bu ḫaryeyi manzūr-ı 'aynı ilṭifāt
Ḳıldı hem cāmi' binā hem çeşmesār-ı dil-küşā

Pādişāh-ı 'ālem-ārāy-ile şadr-ı a'zamı
Birbirinden etmeye tā ḫaşre dek Mevlā cüdā

Şākirā dedim leb-i ādāb ile tāriḫini
İç bu zibā çeşmeden 'ayn-ı ḫayāt-ı cān-fezā
1136/1723⁴⁰

شاکرا دیدم لب آدایله تاریخی
ایچ بو زیبا چشمه دن عین حیات جانفزا

³⁹ Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün

⁴⁰ Tarih tamiyelidir. Leb kelimesinin kenar anlamı alınarak ādāb kelimesinin başında (kenarında) olan elif'in değeri olan bir sayısı tarih mısramın rakam değeri olan 1135 tarihine eklenerek 1136 tarihi bulunur.

5) Kaynaklara⁴¹ göre bu çeşme Üsküdar'da Hasan Ağa mahallesinde Malatyalı İsmail Ağa Camii ile İskender Baba türbesinin karşısındadır. Ancak şu anda Topkapı Sarayı Müzesi'nin çıkış kapısının sağındaki duvara monte edilmiş bir durumdadır. Ne zaman buraya getirildiği bilinmemektedir. Fakat su haznesi halen eski yerinde bulunmaktadır.

Çeşme-i İbrâhîm Pâşâ der-ķurb-ı Ağa Hammâmu

Hıdiv-i bahr u ber Sultân Aḥmed Hân-ı Gâzî'niñ⁴²
Gariķ-i lücce-i ḥayrâtıdır dünyâ vü mâ-fihâ

O ŧahinŧâhıñ âŧâr-ı kemâli baḥtıdır kim Hâķ
Aña bir böyle ŧadr-ı ḥayr-ḥVâhı eyledi i'tâ

Mekârim-piŧe İbrâhîm Pâŧâ-yı keremver kim
ŧu içmek gibidir yañında bezl-i mâ-melek ḥaķķâ

'Aceb mi cüy-ı ŧir-i luḫfi cârî ola dünyâya
Der-i dil-cûsı ḥalka maķsem-i erzâķdır güyâ

Bu ŧehriñ daḫi âba ihtiyâcın eyleyip idrâķ
Zülâl-i merḥametle eyledi sükkânını irvâ

Hudâ sa'yinde meŧķür eyleyip ol ŧadr-ı zî-ŧâmi
ŧafâ-yı meŧrebin gerd-i kederden ḫıfz ide Mevlâ

'İtâŧ-ı dehre iŧrâb eyledim târiḫin ey Raḫmî
Bu 'aynı âŧaf İbrâhîm Pâŧâ eyledi icrâ

1141/1728⁴³

عطاش دهره اشراب ايلدم تاريخين اي رحمي
بو عيني آصف ابراهيم باشا ايلدي اجرا

⁴¹ Ayvansarâyî, a.g.e., 51-52; Tanıŧık, a.g.e., II, 324 ; Mehmed Râif, a.g.e., 111-112; Konyalı, a.g.e., II, 2; Kazım Çeçen, *Üsküdar Suları* (İstanbul: İSKİ, 1991), 99.

⁴² Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

⁴³ Tarih 1142 çıkar. Fakat Tanıŧık, a.g.e., II, 326'da tarihin ebced hesabı ile 1142 tuttuğunu ama kitabede 1141 olarak yazıldığını bildirir. Konyalı, a.g.e., II, 111-112'de tarih 1131 olarak verilmektedir. Ancak görülen kitabede ve Raḫmî, a.g.e., TY 523 y.29a-b'de İbrâhîm kelimesinin elifsiz yazılmasından dolayı 1141 rakamı çıkar.

6) Üsküdar'da Şemsi Paşa semtinde Uncular caddesi köşesi, Hüsrev Ağa Camii önündeki çeşmedir. Büyük bir haznesi olup, önü saçaklı, üstü çatılı ve kiremit örtülüdür.⁴⁴

Çeşme-i İbrâhîm Pâşâ der-ķurb-ı Eski Hammâm

Vezîr-i a'zam u Dâmâd İbrâhîm Pâşâ kim⁴⁵

Kef-i cûdı anıñ bahşende-terdir kân u deryâdan

Vekil-i salţanat gayret-keş-i nâmûs-ı devletdir

Anı dür etmeye Hâķ sâye-i Sultân-ı vâlâdan

O şadr-ı ekremiñ hayrâta mecbûl olduġundandır

K'olur her emrde tevfiķa maşdar şavb-ı Mevlâ'dan

Murâd etdi ki ehl-i Üsküdar'ı eyleye irvâ

Du'âya mażhar ola haşre dek a'lâ vü ednâdan

Hudâ sultân-ı devrânı hatâlardan emîn etsin

Cihân âsüdedir devrinde mekr ü keyd-i a'dâdan

Vezîr-i a'zamı da sadr-ı devletde olup ber-câ

Du'â aldırısın ol şâh-ı cihâna pîr ü bernâdan

Bu zîbâ çeşmeyi bir mevķi'inde eyledi bünyâd

Ki sır olmaz nezâre tarķ-ı mergûb u temâşâdan

Aķınca lülesinden âb Es'ad dedi târihîñ

İçin şü çeşme-i Dâmâd İbrâhîm Pâşâ'dan

1141/1728⁴⁶

⁴⁴ Ayvansarâyî, a.g.e., 52; Tanışık, a.g.e., II, 340; Mehmed Râif, a.g.e., 69; Konyalı, a.g.e., II, 29-30; Çeçen, a.g.e., 86.

⁴⁵ Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

⁴⁶ Tarih, Mehmed Râif, a.g.e., 69'da 1131 ve Tanışık, a.g.e., II, 340'da âb kelimesinden tamiye yapılarak 1143 verilmiştir. Konyalı, a.g.e., II, 30'da tarihin çeşmenin altında 1141 olduğunu belirterek bunun ebcede uymadığını, ebced hesabı ile rakam değerinin 1135 olduğunu söyler ve âb kelimesini âbî olarak ekleyerek tamiyeli tarihin 1145 olduğunu söyler ki yanlıştır. Çünkü toplam 1135+13=1148 eder. Bizim hesabımıza göre son mısra İbrahim elifsiz yazıldığı için 1145 tarihini verir. Tamiye olduğundan âb kelimesinin rakam değeri olan 3 çıkarılır ve 1142 tarihi çıkar. Çeşmenin tarihini

آقچه لوله سندن آب اسعد دیدی تاریخین
ایچک صبر چشمهء داماد ابراهیم پاشادان

b) Kaynaklarda Olup Bugün Mevcut Olmayanlar:

7) Tanışık'ın⁴⁷ yazdığına göre Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılan bu çeşme Fatih'te, Sarıgül'e inen yolun başında olup çukurda kalmıştır ve muattaldır. Seyyit Vehbî tarafından yazılan üçer mısralı altı satır üzerine yazılmış olan mermer kitabesinin üst ve sağ kıyısında kırıklar vardır. Ancak yaptığımız arama sırasında bu çeşme bulunamamıştır. Büyük bir ihtimale Akdeniz caddesi yapılırken yok edilmiştir. Seyyid Vehbî Divanı⁴⁸'nda bu kitabeye rastlanılmadı.

Zebân-ı lüle Vehbî-veş okur 'atşâna târihin⁴⁹
Zülâli toldur iç mâ 'ayn-ı İbrâhîm Pâşâ'dan
1135/1722

زبان لوله وهبی وش اوقور عطشانه تاریخین
زلالی طولدور ایچ ما عین ابراهیم پاشادان

**8) Târih-i sebîl-i Şadr-ı a'zam Dâmâd İbrâhîm Pâşâ der-
İstanbul⁵⁰**

Cenâb-ı hazret-i Sultân Aḥmed Ḥân-ı şâliş kim⁵¹
Benân-ı cüdüdur âb-ı hayât-ı devlete maḫsem

yazan Yanyalı Esad Efendî Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmani c.1 (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1308/1890-91),332'ye göre 1142'de ölmüştür. Ayvansarayî, a.g.e., 52'de de 1141 verilmiştir. Bu çeşme tarafımızdan görülmüş ve altta verilen rakamın 1141 olduğu saptanmıştır. Maalesef bu bir yıllık fazlalık izah edilememektedir. Ancak çeşme-i kelimesindeki hemze hesap edilmezse tarih 1141 olur.

Kitabede 1. beyit ve 8. beyitte İbrâhîm elifsiz yazılmıştır, halbuki vezin gereği elife ihtiyac vardır. 8. beyitte tarih için yazılmadığı düşünülebilir ama 1. beyitte niçin böyle yazıldığı anlaşılmamaktadır.

⁴⁷ Tanışık, a.g.e., I, 126; A. Haki Demir ve diğ., Fâtih Câmileri ve Diğer Tarihi Eserler (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991),322.

⁴⁸ Vehbî a.g.e., TY 1607.

⁴⁹ Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

⁵⁰ Şâkir, a.g.e., TY 2792 y.73b ve 1238 y.84b-85a; BDK-5788 y.40.

⁵¹ Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

Cihānda çār 'unşur kâ'im olduğça o hâkânîñ
 Hüdâ kılsın çeħâr erkân-ı 'ömr ü devletin muħkem

Vekil-i muṭlaķ[ı] Dāmād-ı şāhib-şulħ-ı zî-şanı
 Vezir-i a'zam İbrāhım Pāşā-yı kerem hem-dem

Reh-i Hāķda vücūh-ı berre şarf-ı māl edip kıldı
 Dil-i şāfın niçe āşār-ı 'uzmāya Hüdā mülhem

Sitanbul'a bu mevķi' dā'iren mā-dār merkezdir
 Münevver oldu ķalb-i mü'min-āsā kişver-i a'zam

Müşār-ı bi'l-benān iken bu mevķi' faşş-ı hātem-vesş
 Şusuz olmaķ revā mı gevher-i tābende-i 'ālem

Egerçi şüretā leb-teşnegānı eyleyip sir-āb
 Binā kıldı sebil-i bi-bedel ol şadr-ı ferruħ-dem

Velī ma'nen riyāz-ı pāk a'māli için yaptı
 Muşaffā bir sebil-i cān-fezā ol āşaf-ı ekrem

Cihānda olmadı bir böyle pākize eşer peydā
 Meger gülzār-ı cennetde göre bir mişlini ādem

Oķurlar şu gibi leb-teşnegān tāriħ-i itmāmın
 Sebile cūd-ı İbrāhım Pāşā'dan aķar zemzem

1132/1719-1720

اقورلر صو كيبى ليشنكان تاريخ ائمان
 سبيله جود ابراهيم پاشادان اقر زمزم

9) *Tārīħ-i ta'mir-i çeşme-i diğer Sulṭān Süleymān der-
 derün-ı Oṭahā-yı mezkūr*⁵²

Süleymān-ı zamān Sulṭān Aħmed Hān-ı Gāzi kim⁵³
 Vücūd-ı kāmili rāħat-fezā-yı dīn ü dünyādır

⁵² Şâkir, a.g.e., TY 2792 y.74b-75a ve 1238 y.86a; BDK-5788 y.40a.

⁵³ Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

Bu zibā çeşme-i paki binā kılmışdı 'ahdinde
Süleymān Hān-ı evvel kim muķīm-ı taht-ı me'vādır

Olup āzāde ziynetden mişāl-i merd-i Bektaşī
Guzāt-ı dīni reyyān etmege 'ayn-ile saķķādır

Süleymān-ı nigīne naķş edip nām-ı hümāyūnuñ
Binā kıldı tamāmına iki tārīh-i ğarrādır

Yine resm eyleyip bu çeşme-i Sultān Süleymān'ı 1132/1719-20
Kılan ābād u ihyā sa'y-i İbrāhīm Pāşā'dır 1132/1719-20

بينه رسم ايلوب بو چشمهء سلطان سليمانى
قيلان آباد و احيا سعي ابراهيم پاشادر

10) *Tārīh-i Ebi'l-Es'ad berāy-ı sebīl hazret-i şadr-ı 'ālī*⁵⁴

Selsebil-i āb-ı kevşer menba'-ı mā'ü'l-ḥayāt⁵⁵
Mevrid-i leb-teşnegān ser-çeşme-i cūy-ı Fırāt

Şāfdır ol 'ayn-ı ābıñ zāhiri hem bātını
Böyle olsa olucaķ bir şūfī-i şāfī şıfāt

Nüş-ı ābın eyleyip dedim anıñ tārīhini
Fī-sebilillāh yapılmış içine āb-ı ḥayāt

1132/1719-20

نوش ابن ايلوب ديدم انك تاريخنى
فى سبيل الله يابلمش ايچنه اب حيات

11) *Tārīh-i faķir berāy-ı sebīl-i hazret-i şadr-ı mükerrrem
ḥafazahullāhu te'ālā 'anī'l-elem*⁵⁶

⁵⁴ a.g.e, Halet Efendi 763 y.130b-131a.

⁵⁵ Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

⁵⁶ a.g.e, Halet Efendi 763 y.130b.

Bârekallâh hâzret-i Hân Aḥmed-i Cem-ḥaşmetiñ⁵⁷
 Âşaf u dâmâd-ı ḥayr âşarı heft iḳlimde

Söylenir bir zât-ı ḥayyirdir o kim etmez ḳuşûr
 Emr-i uḳbâyı bu dünyâ emrine taḳdîmde

Ya'nî İbrâhîm Pâşâ-yı celilü's-şân kim
 Rây u tedbîrine ser-cümle cihân teslimde

Ḥayr-h'âh-ı dîn ü devlet olduḡun idrâk edip
 Şâh-ı 'âlem zâtına dâyim anıñ ta'zîmde

İntizâm-ı 'âleme sa'y etmede etmez ḳuşûr
 Fikri dâyim 'arz-ı dîn ü devleti tetmîmde

Eyleyip ḥayrâtını maḳbûl u zât-ı ekremiñ
 Ecrin iḥsân ede Ḥaḳ elṫâfını taḳsîmde

Böyle bir ḥayra muvaffaḳ oldu bundan böyle de
 Niçe ḥayrâtı o zât-ı muḥterem taşmîmde

Bu sebîl-i pâk ile 'aşşâna ikrâm eyledi
 Ḥaḳ aña cennetde ifrâṫ eyleye tekrîmde

Fâyiż itmâmın görüp bu nev-sebîl-i dil-keşiñ
 Beyt-i müfredle dedi tariḫini terkîmde

Şadr-ı devletde olup hemvâre zâtı ber-devâm
 Ola a'dâsı İllâhî cümle ḥavf u bîmde

Güyyâ bu câygehde bu sebîl-i bi-bahâ
 'Ayn-ı zemzemdir maḳâm-ı pâk-ı İbrâhîm'de

1132/1719-20⁵⁸

کویا بو جایکهدہ بو سبیل ہی بها
 عین زمزمدر مقام پاک ابراهیمده

⁵⁷ Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

⁵⁸ Tarih beytindeki iki mısraın sayısal toplamı 1132 tarihini vermektedir.

12) *Tārīh-i Sebīl*⁵⁹Menba' -ı mā' -ı kerem Sultān Aḥmed Ḥān kim⁶⁰

Dā'imā kılmakla 'ayn-ı cūd u iḥsānın sebīl

Dediler işrāb için leb-teşnegān tārīhini

Mā iç İbrāhīm Pāşā kıldı luṭfun selsebīl

1133/1720-1721

دیدیلر اشراب اچون لبتشنگان تاریخی
ما ایچ ابراهیم پاشا قیلدی لطفن سلسبیل

13) *Tārīh-i Nedīm-i ḥilmī berāy-ı mücedded şuden-i çeşme
be-keremkārī-i āşaf-ı zamān İbrāhīm Pāşā*⁶¹Bārekallāh Bārekallāh bī-bedel zibā eşer⁶²

Kim anı şadr-ı mekārim-pişe teşyid eyledi.

Şadr-ı gerdūn-pāye kim bir tek rikābın āsumān

Maşrıq-ı 'izz ü celāle ğurre-i 'id eyledi

Ya'nī İbrāhīm Pāşā kim fezā-yı 'ālemi

Mātem-ābād olmuş iken bezm-i Cemşid eyledi

Bī-ğarezdir merḥamet-perverdir anıñçün anı

Ḥāzret-i Allāh her kārında te'yid eyledi

Dehre oldu māye-i rāḥat zamān-ı devleti

Luṭf ile ḥalk-ı cihānıñ her günün 'id eyledi

Dost dursun düşmanın daḥi 'uḳūbet yerine

'Afv ile iḥsān ile ta'zīr ü tehdid eyledi

Luṭf u cūd u himmeti 'ālemde çok bī-kesleri

Zerre-i güm-nām iken hem-nām-ı ḥūrşid eyledi

⁵⁹ Şâkir, a.g.e., TY 2792 y.75a ve 1238 y.86a; BDK-5788 y.40a.

⁶⁰ Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

⁶¹ a.g.e, Halet Efendi 763 y.202a-203a; Gölpınarlı, a.g.e., 150-51.

⁶² Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

Cümleden biri bu zîbâ çeşmeyi çarh-ı denî
Niçe dem gözden mişâl-i eşk teb'id eyledi

Her vezîre 'arz edip derdin lisân-ı hâl ile
Âb-ı rûyın şarf edip ihsânın ümmid eyledi

Ben ocağın âb-ı rûy-ı merdüm-i çeşmi iken
Hayf kim gerdün beni tahrib ü tebdid eyledi

Her gelen düşman edip bu yerleri bir kerre seyr
Baña bakdıkça esâs-ı ta'nı te'kid eyledi

Dest-i düşman kulağım burmağdadır ta'yib ile
Şerm ü hacletse zebânım bend ü ta'kid eyledi

Cümle etrafım olup ma'mür ben kaldım harâb
Aramız erbâb-ı himmetle ne teb'id eyledi

Bunca demler ağladı yaşın yaşın ammâ çi sūd
Birisi ne iltifât etti ne tecdid eyledi

'Âkıbet ol âşaf-ı zî-şân edip şefkat aña
Kâse-i der-yüzesin pür naqd-i ümmid eyledi

Selsebil-i cennet-âsâ eyleyip ta'mirini
Zib ü ziverle mişâl-i huld câvid eyledi

Şöyle pür-zîb oldu kim resmin alıp Rıdvân anıñ
Turre-i havrayı aña ser-nigün-ı bid eyledi

Buldurup şimdi şuyun iqbâl ü devletle tamâm
Ferr ü tâb-ı çeşme-i hürşide taklid eyledi

Sakf-ı 'âlisin hacil-sâz-ı ruvâk-ı âsumân
Kefçesin reşk-i kefi pür tâb-ı hürşid eyledi

Şemse-i zer-düz-ı sakfın çarha şordum bilmeyip
Mihrdır yâhod kamerdir diyü terdid eyledi

Vaşf-ı pâkinde Nedim anıñ bu beyti söyleyip
İki mışra'dan iki târih tevlid eyledi

Pür himem Dāmād İbrāhīm⁶³ Pāşā-yı vezîr 1133/1720-21
Bu dilārā çeşme-i dil-cüyü tecdîd eyledi 1133/1720-21

پر همم داماد ابراهيم پاشاي وزير
بو دلارا چشمهء دلجوئي تجديد ايلدي

14) *Tārīh-i çeşme-i vezîr-i a'zam merhûm Dāmād İbrāhīm
Pāşā der-dīvār-ı serāy-ı hod*⁶⁴

Mekârim-pîşe hayr-endîşe Sultân Aḥmed-i Gâzî⁶⁵
Kerâmetdir olan şâdir o şâh-ı 'âlem-ârâdan

Cihân turduqça cārî olsun aḥkâm-ı hümâyûnı
Bütün ḥalkın du'âsı böyledir Bârî te'âlâdan

Nigâh-ı luḫfını dūr etmesin Ḥaḳ ol şeh-i dehrîñ
Vezîr-i a'zamı Dāmādı İbrāhīm Pāşâ'dan

Civâr-ı devletinde kıldı icrâ âb-ı iḥsânı
Budur ümmidimiz maḳbûl ola dergâh-ı Mevlâdan

'İtâş-ı nâsa imâ eyledi târîhîni Şâkir
Gel iç bu çeşme-i Dāmād İbrāhīm Pāşâ'dan

1135/1722-1723

عطاش ناسه ائما ايلدي تاريخني شاكر
كل ايج بو چشمهء داماد ابراهيم پاشادن

15) *Tārīh-i çeşme-i Şadr-ı a'zam Dāmād İbrāhīm Pāşâ*⁶⁶

Ḥudāvend-i muzaffer ya'nî Sultân Aḥmed-i Gâzî⁶⁷
Ola dâ'im penâh-ı ḥazret-i Bârî te'âlâda

⁶³ Mecmua'da İbrāhīm elifsiz yazılıdır, vezin gereği ve miran sayısal değerinin 1133 çıkması için elifle yazılması gerekmektedir.

⁶⁴ Şâkir, a.g.e., TY 2792 y.74a ve 1238 y.85a.

⁶⁵ Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

⁶⁶ Şâkir, a.g.e., TY 2792 y.73a-b ve 1238 y.84a-b; BDK-578 y.38a-b.

⁶⁷ Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

Nazîrin var mı görmüş söylesinler ol şehinşâhın
Keremde merhâmetde ma‘deletle mülk-i dünyâda

Mezâlim öyle nâ-büd oldu kim eyyâm-ı ‘adlinde
Gelen bülbüldür ancak cevri-gülden şimdi feryâda

Bütün âşarı te’yîd-i İllâhîdir o hâkânî
Muvaffak olması böyle vezîre böyle dâmâda

Nice dâmâd-ı sultân-ı mu‘azzam şadr-ı ekrem kim
Cihânda var mı luftun görmemiş a‘lâ vü ednâda

O şadr-ı pür-himem düstür-ı ekrem âşaf-ı a‘zam
Birer güne eşer peydâ edip her süy-ı zibâda

Binâ kıldı bu kaşr-ı bî-kuşûr-ı ‘âlem-ârâyı
Bu cây-ı dil-küşâda bu meserretgâh-ı vâlâda

Eger nüş eylese bir kaşresin bu âb-ı dil-cünüñ
Getürmezdi Hızır âb-ı hayâtı bir daği yâda

Boğaz içre Küçükşu bir kuru şöhret idi evvel
Şuyun buldu dem-i iqbâl-i İbrâhîm Pâşâ'da

Şusuzluğdan yaşın yaşın bu vâdî girye eylerken
Yüzü güldü zamân-ı devlet-i düstür-ı dâñâda

Şeh-i ‘âlemle ol düstür-ı ekrem ber-devâm olsun
Biri taht-ı hilâfetde birisi şadr-ı evlâda

Dedi ‘atşâna târihin kemîne bendesi Şâkir
Gel iç şu virdi İbrâhîm Pâşâ Âşaf-âbâd'a

1137/1724-1725

ديدي عطشانه تاريخين كمينه بنده سي شاکر
کل ايچ صو ويردي ابراهيم پاشا آصف اباده

16) *Tārīḫ-i Muşib berāy-ı sebîl-i velî-i ni‘am-ı ‘âlem
ḥafazahullâhu te‘âlâ ‘ani‘l-âlâm şadr-ı a‘zam İbrahîm Pâşâ*⁶⁸

⁶⁸ a.g.e, Halet Efendi 763 y.171a-b.

Cenâb-ı pāk-gevher hazret-i Hân Aḥmed-i Gâzi⁶⁹
Ki zâtıdır tārek-i zib-i şāhân-ı mu'azzamdır

O şāhinşeh ki şadr-ı a'zamı dāmād-ı zî-şānı
Bülend-iqbāl İbrāhīm Pāşā-yı mükerrerdir

Vücüdü bir muşa'sa' gevher-i şeb-tâbdır etse
Eger bir kalb-i ednāya nazar iksir-i a'zamdır

Veziir-i ḥayr-ḥ'vāh-ı dīn u devletdir umūrunda
Anıñ-çün zāt-ı pākı feyz-i tevfiḳ ile tev'emdir

Vücüh-ı ḥayra mālın fi sebilillāh şarf etdi
Aḳıtdı āb-ı tesnīm-i sehāsın şanki Hâtem'dir

Bu gūne bir sebilin oldu tarḥ-endāz-ı icādı
Ki gūyā ḳubbe-i sīmīni bir nūr-ı mücessemdir

Muşaffā lülesi aḥsent āb-efşān-ı mu'cizdir
Ki ābı Hâzret-i 'İsi ile ihyāda hem-demdir

Budur āb-ı ḥayāt-efzā yanında āb-ı ḥayvānıñ
Zebān-ı lüle-i ser-çeşmesi gūyā ki ebkemdir

Muşibā bu sebīl-i dil-keşin her ḳaḫresi gūyā
Behişt-i rahmet-i Bārīde nergis üzre şebnemdir

Ayağundan içip bu mā-i pākı söyledim târiḥ
Sebīl-i mā-i İbrāhīm Pāşā 'ayn-ı zemzemdir

1137-38/1724-25⁷⁰

ایاغندن ایچوب بوماء پاکى سويلدم تاريخ
سبيل ماء ابراهيم پاشا عين زمزملر

⁶⁹ Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

⁷⁰ Mecmua'da tarih mısraının sayısal değeri verilmemektedir, dolayısıyla sebilin yapıldığı tarihi mısraının sayısal değeri toplandığında Mecmua'da İbrāhīm kelimesi elifsiz yazıldığından 1137 olarak tespit etmekteyiz. Fakat İbrāhīm kelimesi elifsiz yazıldığına ise mısraın vezni bozulur. Bu bir müstensih hatası olabilir. O zaman tarih 1138 olarak tesbit edilir.

17) *Tārīḫ-i çeşme-i müşārünileyh der-kaşaba-i Üsküdar*⁷¹

Âb-ı rüy-ı salṭanat ḥākān-ı şāḥib-ma‘delet⁷²
 Ḥazret-i Sulṭān Aḥmed Ḥān-ı şevket-ittişāf

Seyf-i meslül-ı mağāzī şāḥ-ı gāzī kim anıñ
 Tıḡına olmaḡdadır hep gerden-i a‘dā ḡılāf

Şıdḡ u ‘adl ü ḥilm ü cūd-ile reh-i inşāfda
 Çār-yār-ı bā-şafāmıñ perveridir bī-ḥilāf

Şadr-ı ‘ālī-şanı İbrāḥim Pāşā kim felek
 İrtifā‘-i devlet ü iclālin eyler i‘tirāf

Ol vezir-i kārđān dāmād-ı sulṭān-ı zamān
 Bāsiṭ-ı emn ü emān māḥi-i cevr ü i‘tisāf

Bu maḡalde yapıdırıp bir çeşmesār-ı cān-fezā
 Teşnegān-ı cüst ü cüy-ı ābdan kıldı mu‘āf

Ḥayrını maḡbül u meşkür eyleyip sa‘yin Ḥudā
 Dergehin kılsın hemişe ehl-i ḥācāta maḡāf

Böyle yaz leb-teşnegāna Şākirā tārīḫini
 Çeşme-i dil-cüy-ı İbrāḥim Pāşā āb-ı şāf

1138/1725-1726

بویله یاز لب تشنه‌کانه شاکرا تاریخینی
 چشمهء دلجوری ابراهیم پاشا آب صاف

18) *Tārīḫ-i Çeşme-i İbrāḥim Pāşā Der-ḤVāce Pāşā*⁷³

Pādişāḥ-ı baḡr u ber Ḥān Aḥmed-i Cem-mesnediñ⁷⁴
 Şiḡr-ı bī-hemtāsı İbrāḥim Pāşā-yı celil

⁷¹ Şākir, a.g.e., TY 2792 y. 74a ve 1238 y. 55a-b ; BDK-5788 y.39a-b.

⁷² Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün

⁷³ Neyli. a.g.e., Hamidiye 1123 76b; Esad 2710 y.69b.

⁷⁴ Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün

Şadr-ı a'zam âşaf-ı ekrem ki çeşm-i rüzigâr
 Görmedi mesnedgeh-i iclâlde aña 'adil
 Âb-ı nâb-âsâ vücûh-ı berre dâ'im meyl edip
 Eyledi ihyâ maḥallinde sebîl-i bi-'adil
 Mevc-ḥîz etdikçe ol sîmîn evânide nesîm
 Âb-ı pâkin bu sebîlîñ etdi reşk-i Selsebîl
 Oldu her bir meşrebe hem-meşreb-i âb-ı ḥayât
 Kaṭresin nûş etse şîḥḥat-yâb olur cism-i 'alil
 Haşre dek iḳbâl-ile ol şadr-ı 'âlî-himmetin
 Şu gibi aḥkâmın icrâ eyleye Ḥayy-ı cemil
 Dendi çok târiḥ Neylî bir ziyâd olsa nola
 Kıldı İbrâhîm Pâşâ menba'-ı luṭfun sebîl
 1138/1725-26

دیندی چوق تاریخ نیلی برزیاد اولسه نوله
 قلدی ابراهیم پاشا منبع لطفن سبیل

19) *Târîḥ-i Çeşme-i İbrâhîm Pâşâ Der-Ḥvâce Pâşâ*⁷⁵

Şehinşâh-ı cihân Ḥân Aḥmed'in düstür-ı zî-şanı⁷⁶
 Ki ebr-i re'feti fark-ı enâma sâyebân oldu
 Vezîr-i a'zam u Dâmâdı İbrâhîm Pâşâ kim
 Hemîşe dergeh-i luṭfî melâz-ı ins ü cân oldu
 Olaldan sâye-endâz-ı 'inâyet gülşen-i câha
 Nihâl-i şefkati râḥat-resân-ı bi-kesân oldu
 Mekârim-pîşe ḥayr-endîşe şadr-ı ma'delet-güster
 Ki dâ'im maḳşadı âsâyiş-i ḥalk-ı cihân oldu

⁷⁵ Neylî. a.g.e., Hamidiye 1123 76b-77a; Esad 2710 y.70a.

⁷⁶ Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

Şu gibi tab'-ı pāki meyl edip bir ḥayr-ı cārīye
Bu dil-cū çeşme maḥzā feyz-i luḫfundan revān oldu

Ola zāt-ı kerimi zīver-i kürsi-i istiqlāl
Denildikçe yine ḥürşid-i zīb-i āsumān oldu

Birer tāriḫ olup her mıṣra'ı bu maṭla'ın Neyli
Sipihr-i ṭāḫına bu çeşmesārīnı farḫedān oldu

Bu dil-cū çeşme-i şāfi enāma nūş-ı cān oldu 1138/1725-26
Zülāl-i luḫfi İbrāhīm Pāşā'nın revān oldu 1138/1725-26

بودلجو چشمهء صافی انامه نوش جان اولدی
زالال لطفی ابراهیم پاشانک روان اولدی

20) Çeşme-i İbrāhīm Pāşā der-mezāristān-ı Seydī Aḥmedderesi
Çayırı⁷⁷

İşbu ra'nā vü zīb şuffa ile namāzgāh niyāz olundu. Maḫbül-ı Ḥudā-
dır. Ḥālā vezīr-i a'zam ve Dāmād-ı (21/a) şehriyāri İbrāhīm Pāşā ḥāzret-
leriniñ ḥasbeten lillāhi te'ālā Üsküdar'da binā buyurdukları müte'addid
çeşmeler için icrā ettirdiği āb-ı lezīzden bu maḥalde medfün peder ve
vālideleri ve büyük birāderleri ve sāire evlād-ı kirāmları ve aḫrabāları
rūhlarına ve şevābına işāl ve cümle du'ā isticlābına birāderzādeleri vezīr-i
mükerrem ve dāmād-ı şehriyāri ve ḥālā tevḫī'i 'Alī Pāşā bir çeşme bināsına
emr edip ve fi sebīlillāh te'ālā bir māsüre şu vaḫf eylemişlerdir. Rebī'ü'l-
āḫir 1141(4 Kasım- 3 Aralık 1728)

21) Çeşme-i İbrāhīm Pāşā der-ḫurb-ı Kara Dāvūd Pāşā Cāmi'⁷⁸

Ḥāzret-i Sultān Aḥmed Ḥān-ı 'ādil kim odur⁷⁹

Āb-ı rūy-ı salṭanat İskender-i kişversitān

⁷⁷ Ayvansarāyī, a.g.e., 56.

⁷⁸ Ayvansarāyī, a.g.e., 43; Rahmī, a.g.e., TY 523 y. 27a-27b ve 2007 y. 85b-86a; SK-
Yahya Tevfik 299 y.51b.

⁷⁹ Fāilātün fāilātün fāilātün fāilün

Cüş-i ser-çeşme-i luftiyle sirâb-ı zülâl
 Olmamış bir Üsküdaride bu 'âlemde hemân
 Anı da âbâd edip hâkka vezîr-i a'zamı
 Çeşmeler yapırdı ol şadr-ı kerim-i kâmurân
 Dem-be-dem şâhinşeh-i dehre du'â aldırırda
 Mağşadı ol âşafîñ hayr eylemekden her zamân
 Öyle şâhinşâh-ı zî-şânîñ riyâz-ı şevketin
 Böyle şâd-âb eyler işte feyz-i hallâk-ı cihân
 Ya'nî bir böyle vezîr-i a'zama tevfiğ edip
 Eyler âb-ı rûy-ı iqbâlin mezîd ü bi-kerân
 Birbirinden haşre dek dür etmesin anları Hâk
 Eylesin hem-dest ü hem-sâye mişâl-i ferkadân
 Eyleyip câri bu dil-cü çeşmeyi şadr-ı güzîn
 Âferîn-î hân-ı şenâ olduğda hayl-ı kudsiyân
 Teşnegân-ı 'âleme Raḥmî dedim târiḥ için
 Gel iç İbrâhîm Pâşâ zezemi kıldı revân
 1141/1728-1729

تشنگان عالمه رحمی دیدم تاریخ ایچون
 کل ایچ ابراهیم پاشا زمزمی قلدی روان

22) Şairinin adının geçmediği bu çeşme kitabesi, sadece Ayvansarayî'nin⁸⁰ eserinde bulunmaktaydı; ancak yapılan taramalar sırasında bazı farklılıklar bulunmakla birlikte Âsım Divanı'nda⁸¹ da aynı manzume bulundu. Çeşme var olmadığından dolayı divandaki manzume esas alındı ve Ayvansarayî'deki manzume dipnotta gösterildi.⁸²

⁸⁰ Ayvansarayî, a.g.e., 42-43.

⁸¹ Asım, a.g.e., Hafid Efendi 351 y.41b-42a; Esad Efendi 2661 y.46a-b ve Şazeli Tekkesi 113 y.23a.

⁸² Çeşme-i İbrâhîm Pâşâ der-ḳurb-ı Ḳulluğ

Tarih-i çeşme-i Şadr-ı a'zam İbrâhîm Pâşâ der-Üsküdar

Menba'-ı Nil-i kerem Sultân Ahmed kim odur⁸³
Zümre-i 'Osmâniyânî ser-firâz-ı ekremi

Ol şehinşâh-ı cihân-kim ebr-i luğ u himmeti
Eyledi sîr-âb cümle kiştâr-ı 'âlemi

Ma'deletde sîret-i Fârûk'ı ihyâ eyleyip
Zühdini şadân kıldı rûh-ı İbn-i Edhemi

Ol şehinşâhın güninde pençe-i mihr-ile çarh
Kıpmağa kâdir degildir ceyb-i gülden şebnemi

Hzret-i Hâk haşre dek tahtında kılsın müstedâm
O şeh-i 'âlem-penâh u şehriyâr-ı efhamı

Ol şehinşâh-ı cihânban-ı Feridün-şaşmetin
Şîhr-ı hâşî şadr-ı zî-şâmî vezîr-i a'zamı

Şâhibü'l-hayrât İbrâhîm Pâşâ kim odur
Tayy eden ser-defteri luğ-ı keremden Hâtemi

Killet-i mâdan ahâlî-i diyâr-ı Üsküdar
Hün-ı dîlnüş ettiğin duyduğda kalb-i mülhemi

İşte ez-cümle biri bu çeşme-i pâkîze kim
Nüş eden fehm eyler âbindan zülâl-i zemzemi

Şafha-i İcâde yümn-i devlet ü ikbâl ile
Sebt-i târih eyledi kilik-i metin-i muhkemi

Hâk te'âlâ devlet-i ikbâlin efzün eyleyip
Haşre dek fermân-ber-i ahkâm kılsın 'âlemi

Şu gibi târihi cârîdir zebân-ı lüleden
İbrâhîm Pâşâ içirdi nâsa 'ayn-i zemzemi

⁸³ Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

Kim cihānıñ kaşd edip ta'mirin etmişdir hemān
Şıhrı İbrāhīm Pāşā-yı vezir-i a'zamı

Ol kerimü's-şān hayr-endiş kim emvālınıñ
Din ü devlet yoluna gitmektedir piş ü kemi

Niyyeti hayr olmağın her şehrde Allāh için
Eyledi hayrātdan bünyād neyse elzemi

Gördü çüñkim Üsküdar'ını da zamān-ı şayfda
Şuyı 'izzetde olup āb-ı hayātını tev'emi

Bir şu icrā eylemek fikriyle gezdi sū-be-sū
Deşt-i kühsarı olup bād-ı mübārek hem-demi

'Āķibet buldı çıkardı taşdan bu şuyu kim
Añdırır kıymetde āb-ı şāf-ı faşş-ı hātemi

Nāmına dense gümüşşuyı revādır ol kadar
Yoluna dökdi anı icrā edince dirhemi

Ulayıp başından anı şehre çün kıldı revān
Eyledi icrā aña çok çeşmesār-ı hurremi

İşte ez-cümle biri bu çeşme-i dil-cüydür
Kim nezāketle bināsında behemdür muhkemi

Āb-ı şāf u seng-i şeffāfın gören bu çeşmeniñ
Neylesin āyine-i İskender'i cām-ı Cem'i

Vaşfı kâbil mi olur anıñ ki sultān-ı cihān
Mışra'-ı târihiniñ ey 'Āşım olup mülhemi

Bi'l-bedāhe ede bu şeh-beyti zib-i levh-i dehr
Pādişāhıñ hāme-i mu'ciz-nigār u hoş-demi

Oldu tārīḫi ū gibi ḥāmeden cārī hemān
İbrahīm⁸⁴ Pāšā içirdi nāsa ‘ayn-ı zezzemi
1141/1728/29

اولدي تاريخي صوكيبي خامه دن جاري همان
ابراهيم پاشا اچردى ناسه عين زمزمى

⁸⁴ İbrahīm Divan'da elifle yazılmaktadır, ancak vezin gereği elifsiz okunması gerekmektedir. Çeşmenin yapım tarihini verebilmek için elifle yazıldığı düşünülebilir. Tarihi hesaplarken elifi gözönüne aldık.